

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดและหลักการจัดการเรียนการสอนวิชาอาชีพจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตามหัวข้อดังต่อไปนี้

1. ศูนย์การเรียนชุมชน
2. การจัดการศึกษาวิชาอาชีพ
3. การมีส่วนร่วมของชุมชน

ศูนย์การเรียนชุมชน

การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้ครอบคลุมและทั่วถึงนั้น รัฐบาลมีแนวทางที่จะให้ชุมชนร่วมกันรับผิดชอบในการแสวงหาวัสดุอุปกรณ์ กำลังคน สถานที่จากแหล่งวิทยาการในชุมชนหรือท้องถิ่น ซึ่งได้แก่ ผู้รู้ ผู้ชำนาญ สถานประกอบการ เป็นทรัพยากรในชุมชน โดยปัจจุบันมีหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนให้ความสำคัญและร่วมดำเนินการจัดแหล่งวิทยาการในชุมชนขึ้นในรูปแบบของศูนย์การเรียน ในคำว่าศูนย์การเรียนนี้มีนักการศึกษาหลายท่านใช้คำที่แตกต่างกันออกไป เช่น ศูนย์การเรียนรู้ ศูนย์การเรียนการสอน ศูนย์ทรัพยากรการเรียน ศูนย์การเรียนชุมชน ซึ่งเสริมศรี ไชยศร (2526, หน้า 125-126) ได้กล่าวว่า การให้ความหมายของคำคำนี้ น่าจะขึ้นอยู่กับการจัดและลักษณะการใช้ในปัจจุบัน ซึ่งความหมายของศูนย์การเรียนชุมชนนั้น ชัยยง พรหมวงศ์ (2523, หน้า 35) ได้ให้ความหมายไว้ว่าคือ สถานศึกษาที่เปิดโอกาสให้บุคคลในหมู่บ้านเข้าศึกษาหาความรู้ได้ตลอดเวลา โดยมีครูเป็นผู้ประสานงานและให้คำปรึกษา ส่วนกรมการศึกษานอกโรงเรียน (2540, หน้า 2) ได้ให้ความหมายศูนย์การเรียนชุมชนว่า หมายถึงศูนย์กลางการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน ได้มีโอกาสเรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ อีกทั้งยังเป็นแหล่งบริการชุมชนในการจัดกิจกรรมต่างๆ ตามความต้องการของชุมชน

จากความหมายดังกล่าวจึงพอจะสรุปได้ว่า ศูนย์การเรียนชุมชน หมายถึง แหล่งการจัดกิจกรรมที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ประชาชนสามารถใช้บริการค้นคว้าหาความรู้ และยังเป็นสถานที่ที่ประชาชนได้มีโอกาสจัดกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนตามความต้องการ

องค์ประกอบของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นการจัดการศึกษารูปแบบหนึ่งของการศึกษานอกระบบที่หน่วยงานของรัฐและเอกชนร่วมกันจัดตั้งขึ้น มีองค์ประกอบทั้งทางด้านปริมาณและคุณภาพดังนี้ (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2538, หน้า 23-28)

องค์ประกอบทางด้านปริมาณ ได้แก่

1. สถานที่ จัดในชุมชนที่ประชาชนสามารถไปมาได้สะดวก ภายในจัดห้องสมุดไว้บริการข่าวสารข้อมูล มีบริเวณที่พบกลุ่ม และจัดกิจกรรมการศึกษาสายอาชีพ
2. วัสดุ ประกอบด้วย สื่อต่างๆ ทั้งเอกสารสิ่งพิมพ์ และสื่อโสตทัศนศึกษา ตลอดจนหลักสูตรต่างๆ คู่มือครู
3. ครูภัณฑ์ที่จำเป็นต่อการปฏิบัติงานและบริการ เช่น โต๊ะ เก้าอี้ โดยจัดไว้อย่างเพียงพอ
4. ผู้ให้บริการ ได้แก่ ครูผู้สอนหรือครูประจำศูนย์การเรียนรู้ วิทยากร ภูมิปัญญาท้องถิ่น ตามความเหมาะสม

องค์ประกอบทางด้านคุณภาพ ได้แก่

1. ประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ มีงบประมาณเพื่อใช้จ่ายอย่างพอเพียง ถูกต้องตามระเบียบ มีบุคลากรสำหรับจัดกิจกรรมต่างๆ ที่มีความรู้ ความชำนาญ อย่างต่อเนื่อง และผู้รับบริการได้รับความรู้ ความเข้าใจ ความพึงพอใจ จากผู้ให้บริการ
2. คุณภาพการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ผู้เรียนบรรลุวัตถุประสงค์ตามเกณฑ์การประเมินคุณภาพของกรมการศึกษานอกโรงเรียน

การจัดบริการและกิจกรรมในศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เป็นแหล่งบริการความรู้ข่าวสารข้อมูลให้กับประชาชนในชุมชนทุกคนได้มีโอกาสแสวงหาความรู้เพื่อพัฒนาตนเอง ดังนั้นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนจึงจำเป็นต้องมีสื่อทุกประเภทที่สามารถส่งเสริมสนับสนุนการเรียนรู้ ทั้งในระบบการศึกษาและนอกระบบการศึกษา ภายในตัวอาคารจะต้องถูกจัดไว้อย่างเป็นสัดส่วนเพื่อสะดวกต่อผู้รับบริการ เช่น มีมุมทำงาน มุมบริการสื่อโสต มุมจัดเก็บ และบริการหนังสือ รวมทั้งมุมสำหรับผู้ให้บริการนั่งอ่าน ศึกษาค้นคว้า (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2541, หน้า 89-91)

การจัดกิจกรรมการศึกษาในศูนย์การเรียนรู้ชุมชนสามารถจัดได้ตามความต้องการของชุมชนในหลายรูปแบบทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ปัจจุบันกรมการศึกษานอกโรงเรียน (2541ก, หน้า 5) ได้จัดกิจกรรมไว้ 7 อย่างคือ

1. การศึกษาขั้นพื้นฐานสายสามัญ ตั้งแต่ระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย เป็นลักษณะการศึกษาต่อเนื่องซึ่งสามารถเชื่อมโยงกับการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยได้
 2. การศึกษาอาชีพ ประกอบไปด้วย หลักสูตรระยะสั้น หลักสูตรประกาศนียบัตรอาชีพ และหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพทางไกล เพื่อส่งเสริม สนับสนุนให้ประชาชนมีทักษะทางด้านอาชีพ และส่งเสริมการมีรายได้
 3. การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการให้บริการข่าวสารข้อมูลในรูปแบบต่างๆ เพื่อให้ประชาชนสามารถเรียนรู้ได้ตลอดเวลา
 4. การส่งเสริมการศึกษาในระบบโรงเรียน เช่น การเรียนรู้จากรายการโทรทัศน์ผ่านดาวเทียม การดูนิทรรศการทางวิทยาศาสตร์ เป็นต้น
 5. กิจกรรมนันทนาการ พัฒนาประชาชนทางด้านสุขภาพอนามัย จิตใจ เช่น การออกกำลังกาย การเล่นดนตรี การร้องเพลง กีฬา และการละเล่นต่างๆ ของชุมชน
 6. กิจกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยเฉพาะกลุ่มสนใจเรื่องต่างๆ ซึ่งจะเป็นประโยชน์สำหรับกลุ่มบุคคลต่างๆ เช่น ผู้สูงอายุ คนพิการ เด็ก สตรี
 7. กิจกรรมส่งเสริมศาสนา ศิลปวัฒนธรรม และประเพณีของท้องถิ่น
- การจัดกิจกรรมการศึกษาทั้ง 7 อย่าง อาจสรุปได้ว่า เป็นการจัดโดยยึดชุมชนเป็นฐานในการจัดการศึกษาจะทำให้ประชาชนมีการศึกษาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ประชาชนมีแหล่งความรู้ใกล้ตัว และมีโอกาสได้เข้าร่วมกิจกรรมเพื่อพัฒนาตนเอง

กระบวนการดำเนินงานของศูนย์การเรียนชุมชน

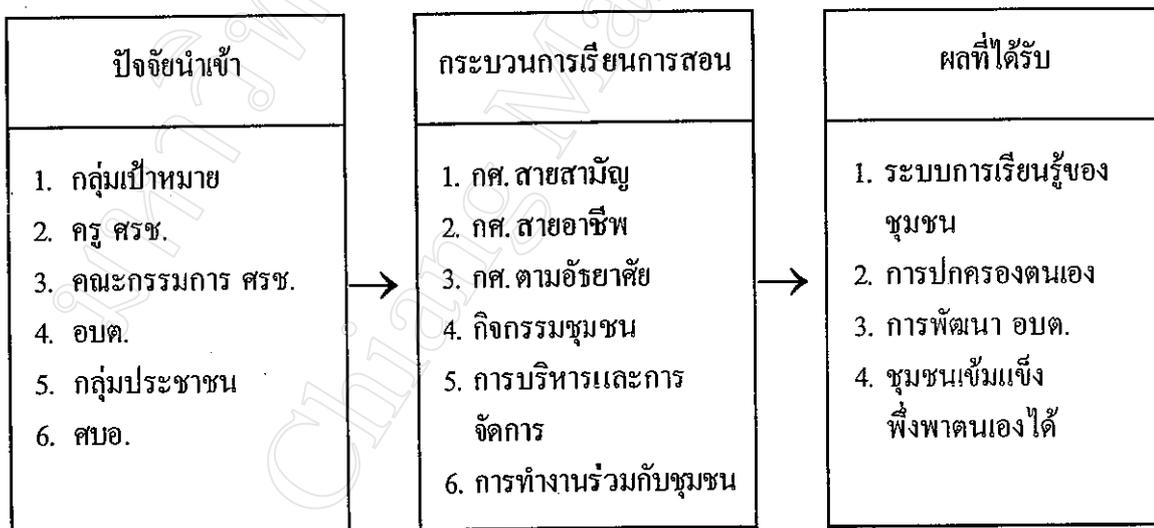
ในการดำเนินงานจัดกิจกรรมการศึกษาโดยยึดหลักการใช้ชุมชนเป็นฐานจัดการศึกษานั้น ผู้จัดควรคำนึงถึงการจัดการอย่างเป็นระบบเพื่อให้สามารถบริการประชาชนได้ทุกรูปแบบ มีสื่อการเรียนรู้ต่างๆ ทั้งสื่อเอกสารและสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ชุดรับสัญญาณ โทรทัศน์ผ่านดาวเทียม Education Television รวมทั้งมีครูประจำศูนย์การเรียนชุมชน ศูนย์ละ 1 คน ไว้บริการแก่ประชาชน ซึ่งกระบวนการดำเนินงานแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะคือ

1. กระบวนการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรและกิจกรรมต่างๆ ทั้ง 7 อย่าง ซึ่งสามารถจัดได้โดยเอกเทศ หรือบูรณาการหลักสูตรท้องถิ่นกับกิจกรรมต่างๆ เข้าด้วยกัน เพื่อให้ประชาชนเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและเป็นไปตามที่ชุมชนกำหนด
2. กระบวนการบริหารและการจัดการศึกษา ครูศูนย์การเรียนชุมชนร่วมกับศูนย์บริการการศึกษา นอกโรงเรียนอำเภอ และองค์กรที่เกี่ยวข้องในท้องถิ่นร่วมกันดำเนินงานตั้งแต่การสร้างชุมชนเพื่อนำข้อมูลมาวางแผนและดำเนินการจนครบกระบวนการ และครูศูนย์การเรียนชุมชนต้องรายงานผลการดำเนินงานต่อ อบต.

3. กระบวนการทำงานร่วมกับชุมชน กลุ่มต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนมากมาย เช่น ชมรมผู้สูงอายุ กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่ม อบต. ตลอดจนวัด ซึ่งดำเนินกิจกรรมทางศาสนา ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนสามารถเข้าร่วมทำงานกับกลุ่มต่างๆ เหล่านี้ได้ โดยไม่แบ่งแยกออกจากชุมชน

กระบวนการดำเนินงานทั้ง 3 ลักษณะ ก่อให้เกิดผลดีต่อชุมชนเป็นอย่างยิ่ง กล่าวคือ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนจะเป็นกลไกให้คนในชุมชนเรียนรู้อยู่ในชุมชน มีอิสรภาพทางการเรียนรู้ จะส่งผลให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง สามารถพึ่งพาตัวเองได้ รวมทั้งองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) สามารถจัดการศึกษาของตนเอง ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้ประชาชนมีอาชีพ มีรายได้ ซึ่งเป็นรูปแบบการดำเนินงานทางด้านการศึกษาของ อบต. อยู่แล้ว และผลการดำเนินงานของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนจะเป็นแหล่งความรู้ที่ อบต. สามารถใช้เป็นวิธีการในการพัฒนางานที่ปฏิบัติได้ (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2541ก, หน้า 3-7)

การดำเนินงานของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (ศรช.) เขียนเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

การจัดการศึกษาให้กับประชาชนในรูปแบบต่างๆ ผู้จัดจำเป็นต้องมีความพร้อมในการให้บริการ ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากองค์กรทุกฝ่ายในท้องถิ่นร่วมกันจัดให้เป็นรูปธรรม ดังนั้นผู้จัดจึงต้องให้ความสำคัญเกี่ยวกับการประสานงาน (Coordinating) เพื่อติดต่อสัมพันธ์กันให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ และรับรู้ที่จะปฏิบัติงานร่วมกัน หากองค์กรขาดการติดต่อและประสานงานกันแล้ว การดำเนินงานอาจเป็นไปได้โดยไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร กล่าวคือ อาจเกิดความขัดแย้งและการปฏิบัติงานซ้ำซ้อนกัน หรือการปฏิบัติงานบางอย่างอาจขาดหายไป ดังปรากฏงานวิจัยของ สายสุรี จุติกุล (2530, อ้างในจิรศักดิ์ ภูษะกา, หน้า 17-18) ที่ได้ศึกษาเรื่องวิเคราะห์สภาพและปัญหาปัจจุบันในการจัดการศึกษาอาชีพตามหลักสูตร

วิชาชีพพระยะสัน พบว่า ในด้านหน่วยงานและกลไกการประสานงาน และการรองรับการปฏิบัติงานทำ หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนมีการจัดฝึกอบรมวิชาชีพพระยะสัน แต่ไม่มีการประสานสัมพันธ์กัน ทำให้ เกิดความซ้ำซ้อนและการใช้ทรัพยากรอย่างไม่มีประสิทธิภาพ

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนจัดว่า เป็นองค์กรหนึ่งที่จะทำให้ประชาชนในท้องถิ่น ได้รับโอกาสเรียนรู้เพื่อ พัฒนาตนเอง ดังนั้นเพื่อให้เกิดผลและประสิทธิภาพต่อชุมชนอย่างแท้จริง สิ่งที่ผู้จัดควรตระหนักเป็น อย่างยิ่งก็คือ จะทำอย่างไรให้ศูนย์การเรียนรู้เป็นแหล่งทรัพยากรที่มีค่ามากที่สุดสำหรับชุมชน และทำให้ ชุมชนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ สอดคล้องกับงานวิจัยของ จินดา นูร (2538, อ้างในกรมการศึกษา นอกโรงเรียน, 2539, หน้า 60) ที่ได้ทำการศึกษาเรื่องการศึกษาและพัฒนารูปแบบศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดมหาสารคาม พบว่า การจัดมีสภาพที่แตกต่างกันตามสภาพของชุมชน ดำเนินการโดยชุมชน ชุมชนเป็นเจ้าของ งบประมาณมาจาก อบต. และส่วนหนึ่งควรจะมาจกชุมชนเอง รูปแบบเป็นองค์กรเอกเทศ มีอิสระ ชุมชนคิดและจัดเอง มีสื่อครบทุกประเภทและควรมีการประเมิน โดยเฉพาะในด้านการตอบสนองความต้องการของชุมชน

การบริหารการจัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนในชุมชน กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2534, หน้า 81-82) ได้กำหนดองค์ประกอบไว้ 7 ประการคือ

1. การวางแผน (Planning) ต้องเป็นแผนที่สามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างชัดเจน มีการกำหนด เป้าหมาย วัตถุประสงค์ โดยอาศัยข้อมูลสถิติและข้อเท็จจริงหรือหลักฐานต่าง ๆ ที่ปรากฏมาวิเคราะห์ สภาพปัญหาและความต้องการ แล้วจึงจัดทำแผนดำเนินการหรือโครงการอย่างละเอียด ผู้วางแผนจะต้อง ประกอบด้วยบุคคลหลาย ๆ ฝ่ายร่วมคิด ร่วมจัดทำ
2. การจัดองค์การ (Organizing) มีการกำหนดบทบาทและหน้าที่ของบุคลากรที่รับผิดชอบให้ ชัดเจนและแต่ละคนสามารถปฏิบัติได้ อาจจัดในรูปของคณะกรรมการหรือคณะทำงานในแต่ละกิจกรรม หรือแต่ละโครงการ
3. การบริหารงานบุคคล (Staffing) คือการแสวงหาบุคคลที่จะปฏิบัติกิจกรรม โดยการคัดเลือก ตามความเหมาะสมหรือตามความสมัครใจ
4. การวินิจฉัยสั่งการ (Directing) คือการควบคุมดูแล การนิเทศ ติดตามผล และการประเมินผล ตามแผนที่วางไว้ ซึ่งในแผนจะต้องบ่งบอกถึงกิจการ ระยะเวลา สถานที่ ให้ผู้เกี่ยวข้องทุกคนได้มีส่วนร่วม และรับทราบ
5. การประสานงาน (Coordinating) คือการติดต่อสัมพันธ์กันระหว่างผู้ดำเนินการทุกฝ่ายเพื่อ ให้ เกิดความรู้ ความเข้าใจ เพื่อมิให้มีการปฏิบัติงานที่ซ้ำซ้อนหรือเกิดการขัดแย้งกัน การประสานงานนี้มีความ สำคัญและจำเป็นมากสำหรับการปฏิบัติงานการศึกษานอกโรงเรียน

6. การรายงาน (Reporting) จะต้องจัดให้มีระบบการรายงานที่ติดตลอดระยะเวลาในการจัดกิจกรรมผลจากการรายงานจะเป็นข้อมูลย้อนกลับที่จะนำมาพิจารณา ปรับปรุงแก้ไข และนำข้อมูลมาเป็นข้อสรุปผลการปฏิบัติงานเมื่อสิ้นสุดโครงการ

7. การจัดทำงบประมาณ (Budgeting) เป็นหัวใจของการดำเนินงานที่จะทำให้โครงการบรรลุวัตถุประสงค์ โดยจัดทำอย่างเป็นระบบเริ่มตั้งแต่การจัดหาแหล่งที่มาหรือเงินทุน การจัดทำงบประมาณ การใช้จ่าย การควบคุมดูแลให้เป็นไปตามแผนสรุปผลการใช้งบประมาณเมื่อสิ้นสุดโครงการ

จะเห็นได้ว่าองค์ประกอบในการบริหารการจัดกิจกรรมในแต่ละองค์ประกอบจะมีความเกี่ยวเนื่องสนับสนุนและส่งเสริมซึ่งกันและกัน เป็นกระบวนการและสามารถอธิบายในเชิงระบบได้ดังนี้

1. ปัจจัยที่จะนำเข้าสู่ระบบ (Input) หมายถึง การสำรวจชุมชนเพื่อได้ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การกำหนดความต้องการของชุมชน กำหนดกิจกรรม และการจัดทำแผนงาน
2. กระบวนการดำเนินงาน (Process) หมายถึง การจัดทำแผนงานหรือโครงการเข้าสู่การปฏิบัติการ นิเทศ การติดตามผล และรายงานผล
3. ผลผลิตหรือผลสำเร็จของงาน (Output) หมายถึง การประเมินผลเพื่อได้ข้อมูลย้อนกลับเพื่อปรับปรุงแก้ไข

การจัดการศึกษาวิชาชีพ

การศึกษาเป็นกระบวนการหนึ่งซึ่งช่วยให้คนมีความรู้ ความคิด ทักษะ และทัศนคติที่ดี และสามารถนำเอาสิ่งเหล่านี้มาพัฒนาตนเองให้อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข การจัดการศึกษาจึงเป็นระบบที่มีคุณค่าอย่างมหาศาล ดังนั้นการจัดการศึกษาหรือฝึกอบรมจึงต้องมีวิธีดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้เพื่อสนองตอบต่อเป้าหมายที่สำคัญยิ่งคือ ให้ผู้เรียนมีงานทำ มีรายได้หลังจากสำเร็จการศึกษาแล้ว และมีวิถีชีวิตของตนเองอย่างมีความสุข (จิรศักดิ์ ภูษะภา, 2538, หน้า 1) การศึกษาด้านอาชีพจึงเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญที่สุด ด้วยเหตุที่การศึกษาได้เข้ามามีบทบาทและเกี่ยวข้องกับชีวิตของประชาชน ดังที่ อุดม เขยทิวส์ (2534, หน้า 28-29) ได้กล่าวถึงความจำเป็นที่ต้องจัดการศึกษาด้านอาชีพว่าเป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อให้ประชาชนมีความรู้พื้นฐานในการประกอบอาชีพ มีงานทำ และเพื่อพัฒนาอาชีพจนสามารถพึ่งพาตนเองได้ และทองจุล ชันขาว (2535, หน้า 49) ยังชี้ให้เห็นประโยชน์ของการจัดการศึกษาอาชีพเพิ่มเติมว่า เป็นการจัดการศึกษาเพื่อให้ประชาชนเห็นช่องทางในการทำมาหากินหรือพัฒนาอาชีพที่ประกอบอยู่เดิมให้มีความเจริญก้าวหน้า นอกจากนี้ สุนทร สุนันท์ชัย (2529, หน้า 117) ยังให้ข้อเสนอแนะในการจัดฝึกอบรมวิชาชีพในระดับท้องถิ่นว่า ผู้จัดจำเป็นต้องศึกษาความต้องการของคนแต่ละกลุ่ม แต่ละ

บุคคลให้แน่ใจว่า เขาต้องการอะไรและจัดให้เหมาะสมกับความต้องการของเขา และควรจะต้องเข้าใจว่าการฝึกอบรมวิชาชีพนั้นมิได้หมายความว่าสอนแต่เฉพาะทักษะในทางวิชาชีพเท่านั้น เพราะทักษะในทางวิชาชีพนั้นจะนำไปใช้ได้ก็ต่อเมื่อมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องและเอื้ออำนวยอีก เช่น ความรู้เกี่ยวกับการตลาด การจัดการเงินเชื่อ มนุษยสัมพันธ์ การรวมกลุ่ม ฉะนั้นแนวการจัดจึงควรสอดแทรกเรื่องเหล่านี้ไว้ในหลักสูตรด้วย รวมทั้งจากรายงานการวิจัยของ สุนันท์ พงษ์วิวัฒนธรรม (2538, หน้า 84-87) เรื่องความพึงพอใจของผู้บริหาร วิทยากร และนักศึกษาที่มีต่อหลักสูตรวิชาชีพพระยะสั้น วิชาช่างตัดเสื้อสตรีในเขตการศึกษา 6 ซึ่งผลการวิจัยได้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ทั้ง 3 ประการ กล่าวคือ ผู้บริหาร วิทยากร และนักศึกษามีความพึงพอใจต่อการจัดการศึกษาอาชีพอยู่ในระดับมากน้อยตามลำดับดังนี้คือ ด้านการนำไปใช้ ด้านเนื้อหาและหลักสูตร ด้านการเรียนการสอน และด้านการวัดผลประเมินผล เป็นเพราะว่าหลักสูตรวิชาชีพพระยะสั้นมีความยืดหยุ่นทั้งด้านเนื้อหาวิชาและระยะเวลาตามความต้องการของผู้เรียน ส่วนด้านการนำไปใช้นั้นผู้บริหาร วิทยากร และนักศึกษามีความพอใจสูงสุด เป็นเพราะว่าสามารถนำความรู้ที่เรียนไปใช้ประโยชน์ได้ในลักษณะต่าง ๆ กัน เช่น เป็นประโยชน์ต่อครอบครัว เป็นพื้นฐานในการประกอบอาชีพ ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าการจัดการศึกษาวิชาอาชีพมีวัตถุประสงค์ 3 ประการดังนี้ (สุนทร สุนันท์ชัย, 2529, หน้า 121-122)

1. ฝึกวิชาชีพเพื่อให้มีงานทำ (Job Training)
2. ฝึกวิชาชีพเพื่อให้ประกอบอาชีพได้ด้วยตนเอง (Training for Self Employment)
3. ฝึกวิชาอาชีพเพื่อนำไปปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ของตนเอง (Training for Self Improvement)

นอกจากนั้น กรมวิชาการ (2538, หน้า 70) ได้เสนอแนวทางการจัดการศึกษาอาชีพไว้ 7 ประการ ดังนี้

1. จัดให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน
2. จัดให้ผู้เรียนคิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาเป็น
3. จัดให้ผู้เรียนมีคุณธรรมที่ดีงาม
4. จัดเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย
5. จัดเพื่อพัฒนาอาชีพ
6. จัดให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาการเรียนการสอน
7. จัดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมของสถานที่เรียนให้เป็นประโยชน์ต่อผู้เรียนในการพัฒนาความรู้ความสามารถในด้านทักษะอาชีพ

สำหรับกรมการศึกษานอกโรงเรียน (2538, หน้า 7-8) ได้เสนอหลักการและวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษาวิชาอาชีพไว้ว่า การจัดการศึกษานอกโรงเรียนสายอาชีพเป็นการจัดที่ให้บริการการศึกษา

ด้านอาชีพแก่ประชาชนที่อยู่นอกระบบโรงเรียนให้ได้รับความรู้ มีทักษะด้านอาชีพ และเจตคติที่ดีในการประกอบอาชีพ ไม่ว่าจะเป็นอาชีพอิสระหรืออาชีพรับจ้างในตลาดแรงงาน หรือปรับปรุงความเป็นอยู่ของตนเองและชุมชนให้มีคุณภาพยิ่งขึ้น โดยมีหลักสูตรและกระบวนการจัดการเรียนการสอนที่ยืดหยุ่นเหมาะสมกับสภาพท้องถิ่นและความต้องการของประชาชน ดังมีวัตถุประสงค์ในการจัดต่อไปนี้

1. เพื่อส่งเสริมการกระจายรายได้และแก้ปัญหาความยากจน โดยการส่งเสริมให้ประชาชนมีความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพ

2. เพื่อพัฒนาทักษะฝีมือแรงงานให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการทำงานและความต้องการของตลาดแรงงาน

3. เพื่อพัฒนาทักษะอาชีพพื้นฐานที่สามารถประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต

สำหรับรูปแบบของการฝึกอบรมและการจัดการศึกษาสายอาชีพ กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2539, หน้า 53) ได้เสนอรูปแบบไว้ 4 รูปแบบ ดังนี้

1. การจัดอบรมวิชาชีพแบบกลุ่มสนใจ เป็นการ จัดโดยคำนึงถึงสภาพความเป็นอยู่ ปัญหาความต้องการและความสนใจของประชาชนในแต่ละกลุ่มที่แตกต่างกันออกไป ลักษณะการจัดจึงต้องให้ยืดหยุ่นสามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้ในระยะเวลาอันสั้น จัดฝึกอบรมเป็นกลุ่ม ๆ โดยมีการฝึกทักษะในแต่ละเรื่องไม่เกิน 30 ชั่วโมง

2. การฝึกอบรมวิชาชีพระยะสั้น เป็นการจัดการฝึกอบรมวิชาชีพในสาขาวิชาต่างๆ ให้กับประชาชนในระยะเวลาสั้น ๆ ตั้งแต่ 30-300 ชั่วโมง ส่งเสริมให้ประชาชนใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ มีรายได้และนำไปปรับปรุงอาชีพเดิมให้มีความชำนาญมากยิ่งขึ้น

3. การจัดการศึกษาตามหลักสูตรประกาศนียบัตรอาชีพ (ปอ.) เป็นการจัดการศึกษาเพื่อสนองกลุ่มเป้าหมายที่จบชั้น ป.6 แล้ว ไม่ได้เรียนต่อหรือไม่มีงานทำ มีลักษณะการเรียนที่ควบคู่ไปกับการทำงาน ในห้องที่ของตนเมื่อจบหลักสูตรแล้วจะได้รับประกาศนียบัตรเทียบเท่าระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

4. การจัดการศึกษาตามหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) การศึกษาทางไกล เป็นการจัดการศึกษาเพื่อสนองตอบกลุ่มเป้าหมายที่จบการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นแล้วไม่ได้เรียนต่อ และไม่มียานพาหนะกับผู้ทำงานอยู่ในสถานประกอบการหรือหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน เปิดสอนหลักสูตรประเภทวิชาบริหารธุรกิจและพาณิชยกรรม และช่างอุตสาหกรรม

ลักษณะของโครงการการจัดวิชาชีพ ทั้ง 4 รูปแบบนั้น เมื่อพิจารณาถึงลักษณะการจัดการเรียนการสอนแล้วจะเห็นว่า มี 2 ลักษณะด้วยกันคือ หลักสูตรระยะสั้นในลักษณะการฝึกอบรมและหลักสูตรระยะยาวต่อเนื่อง ซึ่งในที่นี้จะขอกล่าวรายละเอียดเฉพาะหลักสูตรระยะสั้นเท่านั้นคือ การจัดอบรมวิชาชีพแบบกลุ่มสนใจและการฝึกอบรมวิชาชีพระยะสั้น

การจัดอบรมวิชาชีพแบบกลุ่มสนใจ

กระทรวงศึกษาธิการได้ออกระเบียบว่าด้วยการจัดกลุ่มสนใจ พ.ศ. 2525 เพื่อใช้เป็นหลักในการปฏิบัติในการดำเนินงานของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน โดยกำหนดวัตถุประสงค์ของการจัดอบรมวิชาชีพแบบกลุ่มสนใจเพื่อส่งเสริมให้ประชาชนได้มีโอกาสพัฒนาตนเองให้มีความรู้และทักษะในด้านการอาชีพ ความรู้ทั่วไป และความเป็นพลเมืองดี มีสุขภาพอนามัยสมบูรณ์ สามารถรู้จักใช้นันทนาการ ส่งเสริมและทะนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของชาติ ตลอดจนฝึกฝนกระบวนการคิดแก้ไขปัญหาในชีวิตประจำวัน และยังสามารถกำหนดหลักเกณฑ์การจัดอบรมวิชาชีพแบบกลุ่มสนใจ ดังนี้

1. พิจารณาจากความพร้อมของประชาชน หรือเป็นเรื่องที่ประชาชนจะนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ได้ทันที
2. พิจารณาการจัดในพื้นที่นอกเขตเทศบาลหรือสุขาภิบาลเป็นจำนวนมากกว่าในเขตเทศบาลหรือสุขาภิบาล และพิจารณาให้ดำเนินการจัดได้ตลอดปี กระจายให้ทั่วถึงเพื่อให้เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องสามารถติดตามผลได้ทุกกลุ่ม
3. รายวิชาที่จะเปิดสอนได้จะต้องมีเนื้อหาจบในตัว ไม่ขัดต่อศีลธรรม ความมั่นคง และสอดคล้องกับนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติโดยมีลักษณะที่เป็นประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพ ปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ และจะต้องเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของท้องถิ่น
4. สถานที่จัดกลุ่มสนใจ ให้จัดในสถานที่ที่มีอุปกรณ์การเรียนการสอนในวิชานั้น ๆ พร้อมถ้าจัดในสถาบันที่เปิดสอนวิชาชีพนั้นอยู่แล้ว จะต้องจัดคนละเวลากับสถาบันนั้นเปิดทำการสอน
5. ระยะเวลาการจัดกลุ่มสนใจ กำหนดให้เหมาะสมกับเนื้อหาวิชา ใช้เวลาไม่เกิน 3 ชั่วโมงต่อการเรียนการสอนในวิชาหนึ่ง ๆ และต้องสอนไม่เกินวันละ 3 ชั่วโมง ในกรณีที่จำเป็นต้องสอนเกินกว่า 3 ชั่วโมง ให้ผู้มีอำนาจอนุญาตใช้ดุลพินิจขยายเวลาการสอนได้ตามที่เห็นสมควร แต่ต้องไม่เกินวันละ 6 ชั่วโมง และไม่เกินสัปดาห์ละ 21 ชั่วโมง
6. วิทยากรกลุ่มสนใจ ต้องเป็นผู้มีความรู้ความชำนาญในเรื่องที่จัดสอน หรือเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาวิชานั้น ๆ และมีความสามารถในการถ่ายทอดวิชาความรู้ให้แก่สมาชิกได้
7. สมาชิกกลุ่มสนใจจะต้องมีจำนวนไม่น้อยกว่า 15 คน ในกรณีที่จำเป็นให้ผู้มีอำนาจอนุญาตใช้ดุลพินิจลดจำนวนสมาชิกกลุ่มลงได้ตามที่เห็นสมควร แต่จะต้องไม่น้อยกว่า 10 คน
8. การควบคุม ผู้ขออนุญาตจะต้องแจ้งรายชื่อและที่อยู่ปัจจุบันของสมาชิก เพื่อให้เจ้าหน้าที่พิจารณาตรวจสอบและติดตามผลได้ การอบรมแต่ละวันสมาชิกต้องลงลายมือชื่อและผู้จัดต้องเสนอบัญชีรายชื่อพร้อมหลักฐานการเบิกเงินค่าตอบแทนของวิทยากรต่อผู้มีอำนาจอนุญาตเพื่อเก็บไว้เป็นหลักฐานในการตรวจสอบ

ที่จะนำไปสู่การประกอบอาชีพหรือการดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข ซึ่งวิธีการจัดสามารถจัดได้หลายวิธี ขึ้นอยู่กับสภาพและองค์ประกอบต่าง ๆ เช่น ผู้เรียน ผู้สอน เวลา สถานที่ เครื่องมือและอุปกรณ์ต่าง ๆ ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงตัวผู้เรียนหรือกลุ่มเป้าหมายเป็นหลัก

กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2541, หน้า 83) ได้ให้แนวคิดในการจัดฝึกอบรมวิชาชีพพระยะสั้นไว้ว่า เป็นการส่งเสริมและพัฒนาความรู้ ทักษะ ประสบการณ์เกี่ยวกับอาชีพ เพื่อช่วยให้ผู้เรียนเห็นช่องทางในการประกอบอาชีพ และสามารถตัดสินใจเลือกอาชีพที่ทำให้เกิดรายได้ โดยมีหลักในการจัดคือ จัดตามความต้องการของผู้เรียน ผู้เรียนสามารถวิเคราะห์ตัดสินใจเลือกอาชีพหลากหลาย พัฒนาอาชีพได้ด้วยความมั่นใจและนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ

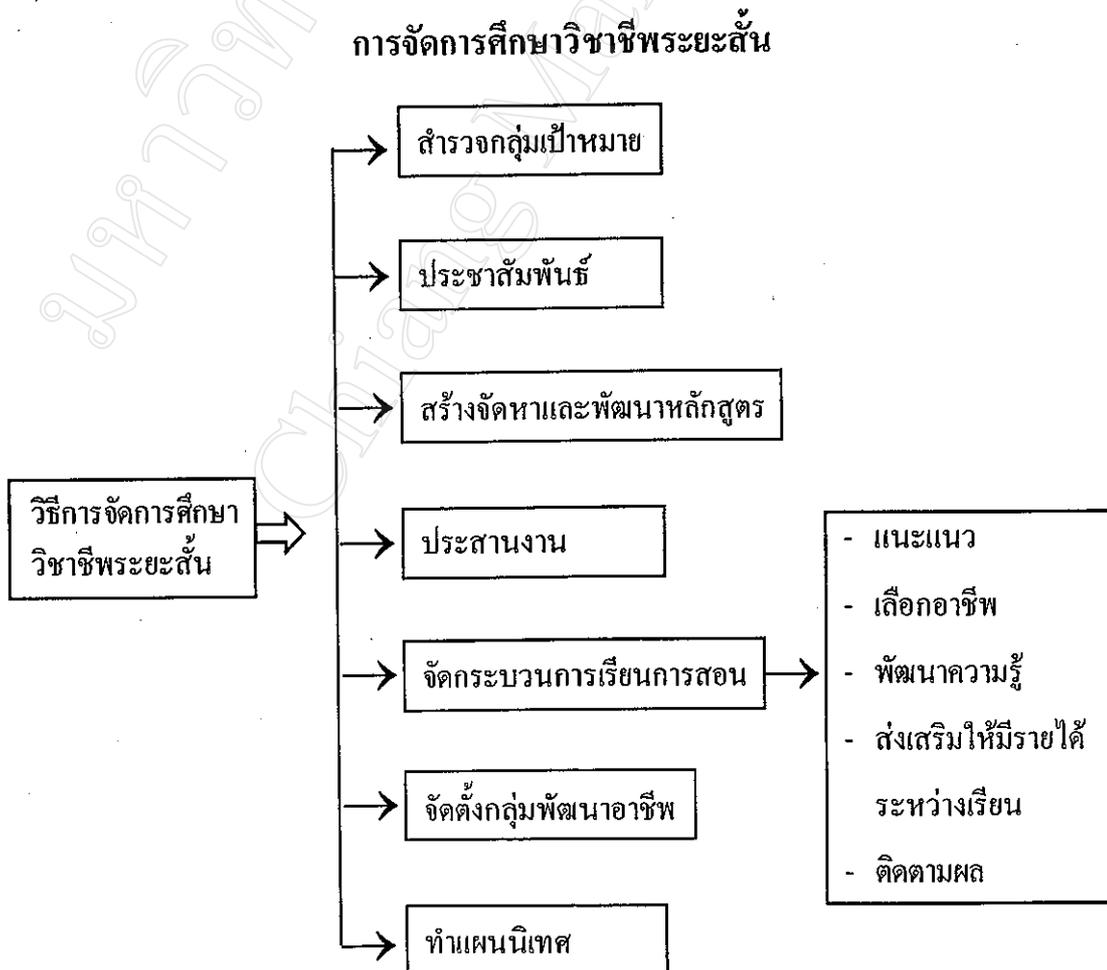
วัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษาวิชาชีพพระยะสั้น

1. เพื่อประชาชนมีความรู้ มีทักษะในการประกอบอาชีพ ซึ่งจะนำไปสู่การปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ การหารายได้ การมีงานทำ และพึ่งพาตนเองได้
2. เพื่อพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนให้สามารถประกอบอาชีพอิสระ หรือประกอบธุรกิจขนาดเล็กได้
3. เพื่อพัฒนาทักษะฝีมือแรงงานให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างการทำงานและความต้องการของตลาดแรงงาน

สำหรับแนวการจัดฝึกอบรมตามหลักสูตรวิชาชีพพระยะสั้น ควรจัดให้มีความหลากหลายและตามความต้องการของผู้เรียน เนื่องจากสภาพสังคมปัจจุบันมีผู้ประกอบอาชีพอย่างหลากหลายซึ่งแล้วแต่ความสามารถ ความถนัดหรือความพร้อมของบุคคลคนนั้น ๆ การจัดฝึกอบรมตามหลักสูตรวิชาชีพพระยะสั้นเป็นการจัดกิจกรรมอีกรูปแบบหนึ่งที่ใช้ระยะเวลาเรียนสั้น ๆ คือตั้งแต่ 30-300 ชั่วโมง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ มีทักษะในการประกอบอาชีพ ซึ่งจะนำไปสู่การปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ดังนั้นหลักสูตรจึงควรมีลักษณะเป็นรายวิชาที่เรียนจบในตัวเอง และสามารถปรับเปลี่ยนได้ตามความต้องการของผู้เรียน ส่วนการจัดการเรียนการสอนนั้นเนื่องจากเป็นหลักสูตรที่เน้นให้ผู้เรียนฝึกทักษะจนเกิดความชำนาญจึงควรจัดสื่อการเรียนการสอนให้พอเพียงกับผู้เรียนและครบตามที่หลักสูตรกำหนดไว้ เช่น เอกสารค้นคว้าประกอบการเรียน เครื่องมือ อุปกรณ์ และวัสดุฝึกต่าง ๆ ซึ่งหากขาดสื่อต่าง ๆ เหล่านี้อาจทำให้การจัดการเรียนการสอนไม่ประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

ดงงานวิจัยของ ชำนาญ เวียนเลิศอนันต์ (2532, อ้างในจิรศักดิ์ ภูษะภา, 2538, หน้า 19) ที่ได้ศึกษาถึงสาเหตุของการออกกลางคันของนักศึกษาผู้ใหญ่สายอาชีพ หลักสูตรวิชาชีพพระยะสั้น หมวดวิชาช่างอุตสาหกรรมของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดขอนแก่น พบว่า สาเหตุทางด้านการจัดการเรียนการสอนที่ทำให้ให้นักศึกษาออกกลางคัน ได้แก่ อุปกรณ์การเรียนการสอนมีน้อย ไม่เพียงพอสำหรับการเรียนการสอน ดังนั้นจึงนับได้ว่าสื่อการเรียนการสอนเป็นหัวใจสำคัญของการฝึกทักษะทางอาชีพ

แนวทางการจัดฝึกอบรมวิชาชีพพระยะสัน กรมการศึกษานอกโรงเรียนได้เสนอแนวทางการจัด โดยเริ่มจากการสำรวจกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ก่อน เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปวางแผนในการจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย จัดให้มีการประชาสัมพันธ์ เผยแพร่โครงการให้ประชาชนได้ทราบอย่างทั่วถึง และต้องทำอย่างต่อเนื่อง ในด้านหลักสูตรควรเป็นหลักสูตรท้องถิ่นโดยคำนึงถึงความต้องการของชุมชนและทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นให้นำมาใช้ประโยชน์ได้อย่างสูงสุด เช่น ผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญในสาขาวิชาชีพนั้น ๆ หรือใช้ภูมิปัญญาชาวบ้าน ทั้งนี้ต้องประสานงานกับองค์กรในท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ส่วนกระบวนการจัดการเรียนการสอนนั้นเน้นให้ผู้เรียนฝึกทักษะ ตลอดจนรู้จักวิเคราะห์ปัญหาและอาชีพ ซึ่งสามารถทำได้โดยการแนะแนวอาชีพ ทั้งนี้เพื่อช่วยให้ผู้เรียนมองเห็นช่องทางในการประกอบอาชีพ และสามารถตัดสินใจเลือกอาชีพที่สร้างรายได้ให้แก่ผู้เรียนได้ ทั้งระหว่างเรียนและหลังจากที่เรียนจบแล้ว นอกจากนี้ยังต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนจัดตั้งกลุ่มพัฒนาอาชีพขึ้นในชุมชนเพื่อสามารถดำเนินเป็นธุรกิจ ขนาดย่อมได้อย่างครบวงจร แนวทางการจัดกิจกรรมสามารถสรุปเป็นแผนภูมิ (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2541, หน้า 84-85) ได้ดังนี้

เกี่ยวกับหลักการและแนวคิดของการจัดการศึกษาวิชาชีพพระยะต้น โดยทั่วไปในปัจจุบันการจัดการศึกษาวิชาชีพหลักสูตรระยะต้น นอกจากกรมการศึกษานอกโรงเรียนได้ดำเนินการจัดแล้วกรมอาชีวศึกษาก็มีหน้าที่โดยจัดเป็นการศึกษานอกระบบในวิทยาลัยสารพัดช่างที่ประสงค์จะให้นักเรียน นักศึกษา นำความรู้ความชำนาญ ที่ได้รับไปประกอบอาชีพทั้งในสถานประกอบการหรือประกอบอาชีพอิสระส่วนตัวหรือนำไปปรับปรุงคุณภาพชีวิตประจำวัน อีกทั้งยังสามารถถ่ายโอนหน่วยการเรียนรู้ไปสู่หลักสูตรในระบบโรงเรียนที่ตนเองกำลังศึกษาอยู่ได้ หลักสูตรนี้จะเน้นให้นักการปฏิบัติรูปแบบของหลักสูตรจะแบ่งเนื้อหาวิชาออกไปเป็นรายวิชาที่จบในตัวเอง ใช้เวลาเรียนตั้งแต่ 75 ชั่วโมงขึ้นไปจนถึง 225 ชั่วโมง ผู้เรียนสามารถเรียนรายวิชาต่างๆ ได้ตามความสนใจ ความถนัด และความต้องการของตัวเอง โดยมีจุดมุ่งหมายในการจัดการศึกษาอาชีพดังนี้ (กรมอาชีวศึกษา, 2540, หน้า 1)

1. เพื่อเปิดโอกาสให้บุคคลทั่วไปที่ไม่มีโอกาสศึกษาในระบบโรงเรียนได้มีโอกาสศึกษาวิชาชีพที่ตนต้องการ และสามารถนำไปประกอบอาชีพได้ตามความถนัดและความสนใจ
2. เพื่อเปิดโอกาสให้บุคคลที่มีอาชีพอยู่แล้ว ได้มีโอกาสศึกษาเทคโนโลยีใหม่ๆ สามารถนำไปพัฒนาอาชีพที่มีอยู่ให้ดียิ่งขึ้น เป็นการยกระดับการทำงานและเพิ่มพูนรายได้
3. เพื่อเปิดโอกาสให้แก่บุคคลที่มีอาชีพอยู่แล้ว แต่ประสงค์จะเปลี่ยนไปประกอบอาชีพอื่นเข้ามาศึกษาและฝึกวิชาชีพตามที่ตนเองถนัดและสนใจ
4. เพื่อเปิดโอกาสให้นักเรียน นักศึกษา ที่สนใจเลือกเรียนวิชาชีพตามหลักสูตรนี้ เมื่อศึกษาจบหลักสูตรแล้วสามารถโอนหน่วยการเรียนรู้ไปสู่ระบบโรงเรียนที่ตนเองกำลังศึกษาอยู่ได้
5. เพื่อให้ผู้เรียนพัฒนาตนเอง ทั้งด้านความรู้ความชำนาญ ตลอดจนแนวทางในการประกอบอาชีพ ให้สอดคล้องกับสภาพของสังคมและเศรษฐกิจ และสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

ในสังคมปัจจุบันการว่างงานของประชาชนปรากฏขึ้นในระดับสูง ซึ่งมีผลกระทบจากสภาวะทางเศรษฐกิจตกต่ำ แนวคิด และจุดมุ่งหมายในการฝึกอบรมวิชาชีพตามหลักสูตรระยะต้นจึงควรมุ่งเน้นการฝึกอบรมเพื่อการประกอบอาชีพ สามารถพึ่งพาตนเองได้ไม่ต้องไปหางานทำที่อื่น รวมทั้งตอบสนองความต้องการ ความสนใจ ความถนัดของบุคคล ซึ่งนอกจากจะส่งเสริมให้ประกอบอาชีพเป็นของตนเองแล้วยังส่งผลให้ชุมชนเกิดการพัฒนาขึ้นอีกด้วย ตลอดจนระยะเวลาที่เรียนควรต้องตรงกับเวลาว่างของผู้เรียนและค่าใช้จ่ายในการเรียนควรมีความเหมาะสมด้วย ซึ่งตรงกับงานวิจัยของสำเนียง สุพรรณรัตน์ (2538) ได้ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจในการเลือกเรียนวิชาชีพหลักสูตรระยะต้นของศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา พบว่า นักศึกษาเลือกเรียนเพราะความรัก ความถนัดและความมั่นใจ และความสนใจ .เพราะต้องการความมั่นคงและความก้าวหน้าในอาชีพ มีการตัดสินใจเลือกเรียนด้วยตนเอง ในตัวผู้สอนและปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจอีกประการหนึ่งคือ ค่าใช้จ่ายที่เหมาะสมและระยะเวลาที่เรียนตรงกับเวลาว่าง นอกจากนั้นงานวิจัยของ ประชิต ด้วงสกุล (2538, หน้า 80-86)

ที่ศึกษาแนว โน้มการจัดการศึกษาวิชาอาชีพพระยะต้นของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดในเขตการศึกษา 4 (พ.ศ. 2540 - 2544) พบว่า

1. ปรัชญาการจัดการศึกษาวิชาอาชีพพระยะต้นคือ จะต้องจัดให้เหมาะสมกับภาวะสังคม ตลาดแรงงาน เทคโนโลยีและแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
2. นโยบายการจัดการศึกษาวิชาอาชีพพระยะต้นคือ จะส่งเสริมความเสมอภาคทางการศึกษาโดยเน้นการจัดการศึกษาให้แก่ผู้ด้อยโอกาสทางเศรษฐกิจและสังคม โดยประสานงานและร่วมมือกับหน่วยงาน ทั้งภาครัฐและเอกชนในด้านการบริหารงาน การวางแผน การปฏิบัติงาน และการจัดหาแหล่งเงินทุน
3. ความมุ่งหมายในการจัดการศึกษาวิชาอาชีพพระยะต้นคือ จัดให้ประชาชนมีโลกทัศน์ที่กว้างขวางเกี่ยวกับอาชีพ มีทัศนคติที่ดีต่อการประกอบอาชีพอิสระ สามารถสร้างงานโดยการประกอบอาชีพอิสระ เป็นการเพิ่มพูนรายได้ให้แก่ตนเองและครอบครัว
4. หลักสูตรวิชาชีพพระยะต้น ควรมีลักษณะยืดหยุ่นสามารถปรับเปลี่ยนเพื่อสนองความต้องการของผู้เรียนได้ ควรพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับภาวะเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยี ตลอดจนความต้องการของตลาดแรงงานและทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น โดยพิจารณาถึงความต้องการของท้องถิ่นเป็นหลัก
5. กลุ่มเป้าหมายในการจัดการศึกษาวิชาอาชีพพระยะต้นคือ กลุ่มที่มีอาชีพอยู่แล้ว กลุ่มผู้ด้อยโอกาสทางสังคม กลุ่มเป้าหมายพิเศษ และกลุ่มเป้าหมายที่ไม่มีงานทำ
6. รูปแบบการจัดการศึกษาวิชาอาชีพพระยะต้น ควรจัดในลักษณะเป็นแบบชั้นเรียน เป็นห้องเป็นกลุ่ม หรือจัดสอนโดยไม่มีรอบ ไม่มีรุ่น ให้เรียนได้ตามเวลาว่าง เน้นการฝึกปฏิบัติใช้สถานประกอบการเป็นแหล่งฝึกงาน เป็นการเรียนรู้ควบคู่ไปกับการปฏิบัติ
7. เครื่องข่ายการจัดการศึกษาวิชาอาชีพพระยะต้น ได้แก่ หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ซึ่งควรมีลักษณะเข้าใจชุมชนและชุมชนยอมรับนับถือ เข้าใจงานการศึกษานอกโรงเรียน ให้ความร่วมมือทั้งด้านการถ่ายทอดความรู้และการจัดสรรงบประมาณ ตลอดจนมีความพร้อมในด้านบุคลากร อุปกรณ์ สถานที่ ยานพาหนะ สื่อการเรียนการสอน และงบประมาณ
8. วิทยากรในการจัดการศึกษาวิชาอาชีพพระยะต้น ควรเป็นวิทยากรที่มีความชำนาญการและมาจากแหล่งต่างๆ มีคุณสมบัติเฉพาะตัวที่เหมาะสม เช่น มีความรับผิดชอบสูง มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล มีเทคนิคในการสอนและรู้หลักจิตวิทยาผู้ใหญ่
9. การจัดสรรงบประมาณและทรัพยากรต่างๆ ให้กรมการศึกษานอกโรงเรียนจัดสรรให้ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดเป็นผู้ดำเนินการ ผู้เรียนสามารถขอยืมสื่อไปศึกษาที่บ้านได้

10. การวัดและประเมินผล เป็นการวัดผลและประเมินผลจากการปฏิบัติและการสังเกตการเปลี่ยนแปลงประสพการณ์ โดยใช้วิธีการและเครื่องมือที่เป็นมาตรฐานในการวัดความรู้ และนอกจากนี้ยังต้องประเมินจริยธรรม คุณธรรม และคุณสมบัติของผู้เรียน เช่น ความรับผิดชอบ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของผู้เรียน

จากหลักการและจุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษาอาชีพ จึงพอจะสรุปได้ว่า การจัดการศึกษาอาชีพเป็นการจัดบริการที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และมีทักษะฝีมือในการประกอบอาชีพ เพื่อส่งเสริมการมีรายได้และมีงานทำ ดังนั้นแนวการจัดการศึกษาอาชีพจึงควรจัดในรูปแบบที่มุ่งเน้นใน 2 ประเด็นหลักคือ

1. พัฒนาอาชีพที่มีอยู่แล้วให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น
2. แสวงหาอาชีพใหม่ อาชีพเสริม เพื่อเป็นพื้นฐานในการประกอบอาชีพและเพื่อให้มีรายได้เพิ่มมากขึ้น

การจัดการศึกษานอกโรงเรียนทางด้านอาชีพเป็นกิจกรรมอีกรูปแบบหนึ่งที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีงานทำ มีรายได้ ดังนั้นผู้จัดจึงควรทำความเข้าใจในกิจกรรมและหลักการทางด้านอาชีพก่อนว่า เป็นการพัฒนาทักษะ ความรู้ และเจตคติเพื่อการประกอบอาชีพ โดยเน้นการพัฒนาอาชีพท้องถิ่น สร้างอาชีพอิสระ การเข้าสู่ตลาดแรงงาน และการพัฒนาอาชีพเดิมที่ทำอยู่แล้วให้ดียิ่งขึ้น (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2538, หน้า 147) และถึงแม้ว่าจะมีหลักสูตรให้เลือกใช้อย่างมากมายและหลากหลายก็ตาม หากไม่คำนึงถึงความต้องการของผู้เรียนแล้วก็อาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้การจัดการศึกษาวิชาชีพไม่ประสบผลสำเร็จดังงานวิจัยของ สายสุรี จุติกุล (2530, อ้างในจิรศักดิ์ ภูษะภา, 2538, หน้า 17) ที่ได้ศึกษาถึงสภาพปัญหาปัจจุบันในการจัดการศึกษาวิชาชีพระยะสั้น พบว่า ในด้านหลักสูตรยังไม่ครบวงจร ส่วนใหญ่ไม่ได้คำนึงถึงการมีงานทำ หรือการเพิ่มรายได้หลังจากที่ได้รับการฝึกอาชีพไปแล้ว และนอกจากนี้ยังพบว่าการจัดการฝึกอาชีพตามหลักสูตรวิชาชีพระยะสั้นมักจะจัดตามแบบที่เคยจัดมาแล้ว (Traditional) หรือจัดเนื่องจากมีความสะดวกในด้านบริหารและการให้บริการ หรือเน้นความคิดเห็นของหน่วยงานมากกว่าจัดตามความต้องการของผู้เข้ารับการอบรม ดังนั้น จึงสรุปได้ว่าการจัดทำหลักสูตรจึงควรเป็นหลักสูตรที่มีลักษณะจบในตัว และมีเนื้อหาช่วยให้ผู้เรียนได้พัฒนาอาชีพที่ทำอยู่ให้ดียิ่งขึ้น หรือช่วยให้มีการสร้างงานอาชีพใหม่ได้ และมีเจตคติที่ดีต่อการประกอบอาชีพ ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงความต้องการ ความสนใจของผู้เรียน ความพร้อมของผู้จัด รวมถึงภาวะเศรษฐกิจในชุมชน ในจังหวัด และในประเทศ

แนวทางการจัดการเรียนการสอนในศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

การจัดการศึกษาอาชีพให้มีประสิทธิภาพมากที่สุดต้องดำเนินการให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนและชุมชน รวมทั้งต้องอยู่ภายใต้ความร่วมมือกันหลายฝ่าย โดยเฉพาะตัวผู้เรียนต้องมีการเรียนรู้ในเรื่องการมีส่วนร่วมและการให้ความร่วมมือกับท้องถิ่น เริ่มตั้งแต่การวางแผนการเรียนการสอน โดยที่ผู้สอนและผู้เรียนร่วมกันวางแผนกำหนดเนื้อหา กิจกรรมและสื่อการเรียนการสอน ตลอดจนการประเมินผล รวมทั้งเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เลือกเรียน เลือกทำ ในสิ่งที่เขาต้องการก็จะทำให้เกิดการเรียนรู้อย่างรวดเร็ว และสามารถตอบสนองชีวิตจริงของผู้เรียนได้ ลักษณะการเรียนการสอนแบบนี้เรียกว่า การเรียนการสอนแบบมีส่วนร่วม (Participatory Learning) (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2541ข, หน้า 19-21) ซึ่งมีหลักการดังนี้

1. เป็นการเรียนรู้ที่ต้องอาศัยประสบการณ์เดิมของผู้เรียน
2. เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติจริงของผู้เรียน (Active Learning)
3. มีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันระหว่างผู้สอนและผู้เรียน กับผู้เรียนและผู้เรียน และปฏิสัมพันธ์นี้

ก่อให้เกิดความรู้ที่ขยายผลออกไปอย่างกว้างขวาง

4. มีการถ่ายทอดหรือการสื่อสารหลายทาง เช่น การพูด การเขียน การแสดงหรือสาธิต

หลักการและแนวคิดดังกล่าวได้สอดคล้องกับ วิชัย วงศ์ใหญ่ (2537, หน้า 76) ว่าสภาพการเรียนการสอนที่มีลักษณะเรียนรู้ร่วมกันจะมีอยู่ด้วยกัน 3 ส่วนคือ ผู้เรียน ผู้สอน และการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน และไม่ว่าจะเป็นการเรียนรู้ระดับใดก็ตามจะต้องประกอบไปด้วยการมีส่วนร่วมในการกระทำของผู้เรียน (Active Participation) เพราะถือว่าการเรียนรู้ด้วยการฝึกปฏิบัติอย่างแท้จริงจะทำให้เกิดการเรียนรู้ได้ด้วยตัวเอง และการเรียนรู้นั้นจะเกิดขึ้นเฉพาะตน

ในการจัดการศึกษาวิชาชีพของกรมการศึกษานอกโรงเรียน (2541ข, หน้า 23-28) ได้ยึดแนวทางการจัดการเรียนการสอนตามวิธีของทฤษฎีเชิงระบบ (System Approach) ซึ่งเป็นการจัดกิจกรรมในกระบวนการเรียนการสอนเป็นลำดับขั้นตอน โดยแต่ละกิจกรรมมีความเกี่ยวเนื่องกัน สนับสนุนและส่งเสริมกันเป็นกระบวนการเพื่อให้ผู้เรียนบรรลุวัตถุประสงค์ตามหลักสูตรที่กำหนดไว้ กิจกรรมดังกล่าวจะมีองค์ประกอบหลักอยู่ 3 ส่วนคือ

Input หมายถึง สิ่งที่จะใส่เข้าไปในระบบ ได้แก่ ความรู้ ทักษะ ตามกระบวนการเรียนการสอนที่ผู้สอนได้กำหนดไว้

Process หมายถึง กระบวนการที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากการที่ผู้เรียนได้ความรู้ ทักษะไปขยายผล หรือทดลองใช้กับชีวิตจริง

Output หมายถึง ผลผลิตหรือผลสำเร็จขั้นสุดท้ายตามที่คาดหวัง

ขั้นตอนกิจกรรมกระบวนการเรียนการสอน ประกอบด้วย

1. กำหนดความต้องการ ผู้สอนจำเป็นต้องศึกษาสภาพปัญหาและสภาพความต้องการเพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการกำหนดเนื้อหา จุดประสงค์ ตามความเหมาะสมของผู้เรียน

2. กำหนดจุดประสงค์ มี 2 ส่วนคือ จุดประสงค์ทั่วไป จะเป็นความต้องการหรือความคาดหวังอย่างกว้างๆ ว่า จะพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ทักษะ ทัศนคติ อย่างไร ด้านใด จุดประสงค์เฉพาะคือ ความคาดหวังที่ผู้เรียนสามารถปฏิบัติได้ และผู้สอนสามารถประเมิน ได้ตามกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างชัดเจน

3. กำหนดเนื้อหา เป็นการกำหนดสิ่งที่ผู้เรียนต้องการเรียนรู้โดยจะต้องสอดคล้องกับวัตถุประสงค์

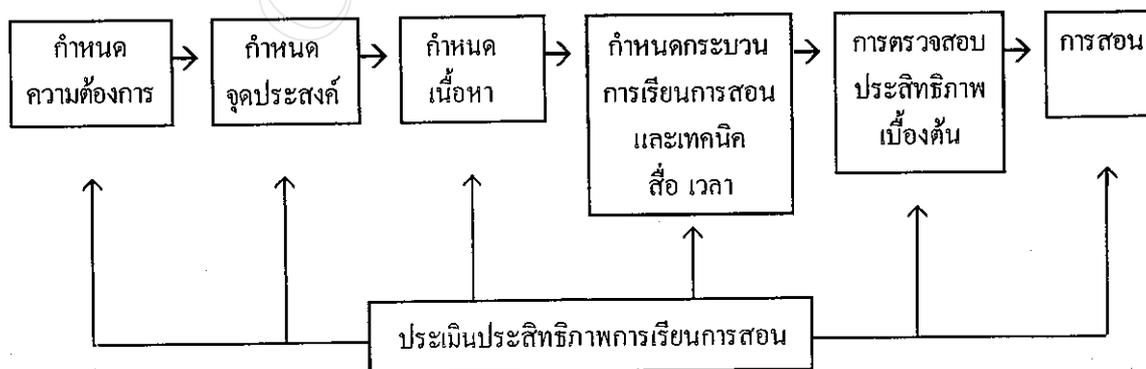
4. กำหนดกระบวนการเรียนการสอน เทคนิค สื่อและเวลาเรียน ควรกำหนดให้เหมาะสมและสอดคล้องสัมพันธ์กัน ซึ่งสามารถกำหนดได้จากจุดประสงค์และเนื้อหาที่เราได้กำหนดไว้ก่อนแล้ว

5. การตรวจสอบประสิทธิภาพเบื้องต้น เป็นการประเมินหรือการทดสอบประสิทธิภาพของจุดประสงค์ เนื้อหา และกระบวนการเรียนการสอน เพื่อดูความเหมาะสม ความถูกต้อง ความเป็นไปได้ ซึ่งจะเป็นข้อมูลย้อนกลับที่ทำให้ผู้สอนมีโอกาสรื้อปรุงกิจกรรมก่อนที่จะนำไปสอนในขั้นต่อไป

6. การสอน ดำเนินการตามกระบวนการหรือตามแผนที่ได้กำหนดไว้

7. การประเมินประสิทธิภาพการเรียนการสอน เนื่องจากการที่เราได้กำหนดกิจกรรมเป็นขั้นตอน และแต่ละขั้นตอนมีความต่อเนื่อง สอดคล้องกันเป็นอย่างดี ดังนั้นการประเมินประสิทธิภาพการเรียนการสอนจึงควรประเมินให้ครอบคลุมและครบทุกขั้นตอน

การพัฒนากระบวนการเรียนการสอนตามวิธีของทฤษฎีเชิงระบบ เขียนเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

รูปแบบการพัฒนากระบวนการเรียนการสอนตามวิธีของทฤษฎีเชิงระบบ

แนวทางการพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนในเชิงระบบ นอกจากจะมุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้รับความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพแล้ว ยังต้องเน้นการสอนหรือการฝึกอบรมเพื่อการประกอบอาชีพอิสระที่ครบวงจร สามารถพึ่งพาตนเองได้ และสามารถนำไปปฏิบัติหรือขยายผลออกไปนำไปใช้กับชีวิตจริงตามความคาดหมายของจุดประสงค์ที่หลักสูตรกำหนดไว้ ดังที่ พระพิศาล ธรรมพาทิ (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2540, หน้า 144) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษานอกโรงเรียนกับการส่งเสริมอาชีพว่า ควรเน้นให้เกิดประสบการณ์ตรง รู้จักพึ่งพาตนเอง เช่น การฝึกอาชีพการค้าขาย ให้เกิดความเข้าใจในเรื่องการตลาดเพื่อเข้าสู่อาชีพโดยเร็ว ในการจัดกระบวนการเรียนการสอนผู้สอนจะต้องมีความรู้ ความเข้าใจในเนื้อหาสาระที่จะสอนเป็นอย่างดี และมีเทคนิคที่จะถ่ายทอดความรู้ที่น่าสนใจ ซึ่งจะส่งผลให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจและสามารถเรียนรู้ได้อย่างรวดเร็ว รวมทั้งทำให้บรรยากาศของการเรียนการสอนมีชีวิตชีวาอีกด้วย

กรมการศึกษานอกโรงเรียนเป็นหน่วยงานหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญที่มุ่งพัฒนาคน พัฒนาอาชีพ เพื่อให้ประชาชน โดยเฉพาะกลุ่มเป้าหมายที่อยู่ในวัยแรงงานมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น การจัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนจำเป็นต้องสร้างหรือพัฒนาหลักสูตรให้มีความหลากหลาย มีความยืดหยุ่น เหมาะสมกับสภาพสังคมและท้องถิ่นนั้น ๆ และที่สำคัญหลักสูตรนั้นจะต้องเอื้อต่อการแก้ปัญหาการว่างงานได้เป็นอย่างดี เพราะจุดมุ่งหมายหลักของหลักสูตรก็คือ ต้องการให้ประชาชนมีงานทำและมีรายได้เพิ่มขึ้น ดังนั้นในการพิจารณาเพื่อจัดกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาชีพที่เหมาะสมให้กับผู้เรียนจึงเป็นสิ่งสำคัญที่สุดที่ผู้จัดควรคำนึงถึงความพร้อม ซึ่งนอกเหนือจากงบประมาณ อาคารสถานที่ วัสดุอุปกรณ์ และบุคลากรแล้ว ในกระบวนการดำเนินงานกับชาวบ้านต้องใช้หลักการให้ชาวบ้านพึ่งพาตนเองและเข้ามามีส่วนร่วม โดยเน้นการมีส่วนร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมทำ และร่วมทำนุบำรุงมากกว่าการร่วมในรูปแบบอื่น และกรมการศึกษานอกโรงเรียน (2534, หน้า 86) ให้แนวคิดในลักษณะของการปฏิบัติว่า การเปิดโอกาสให้ชุมชนได้มีความเข้าใจ รับรู้ และมีส่วนร่วม จะทำให้ชุมชนตระหนักว่าตนเองเป็นเจ้าของและถือว่าเป็นบทบาทอันสำคัญยิ่งชุมชนก็จะให้ความร่วมมือต่าง ๆ ด้วยดี ดังนั้นหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนจึงต้องให้ความศรัทธาอย่างจริงจังต่อชุมชนเพื่อให้ชุมชนได้พัฒนาตนเองและพึ่งพาตนเองได้

การมีส่วนร่วมของชุมชน

การพัฒนากิจกรรมใด ๆ ก็ตาม หากประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมร่วมกันด้วยการลงมือปฏิบัติอย่างแท้จริง ก็จะทำให้ประชาชนได้รับความรู้ มีความเข้าใจในกระบวนการปฏิบัติงานสามารถคิดได้ด้วยตัวเองถึงสภาพปัญหาที่เป็นอยู่และความต้องการที่จะเป็น ประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว และชุมชน และที่สำคัญประชาชนจะเกิดความรู้สึกว่าเป็นเจ้าของย่อมส่งผลให้กิจกรรมนั้น ๆ ประสบผล

สำเร็จ จึงนับได้ว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างแท้จริงจะเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนา ดังที่ ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ (2527, หน้า 2) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับ การมีส่วนร่วมว่า เป็นการพัฒนาขีดความสามารถของประชาชนในเรื่องการจัดการ การควบคุมการใช้การกระจายทรัพยากร ตลอดจนปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในชุมชน ทั้งนี้เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีพทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม นอกจากนี้ยังเป็น การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้พัฒนาการรับรู้ สติปัญญาและความสามารถในการตัดสินใจ กำหนดชีวิตของตนเองตามแนวทางการปกครองระบอบประชาธิปไตย และไพโรจน์ สุขสัมฤทธิ์ (2531, อ้างใน นรินทร์ แก้วมีศรี, 2538 หน้า 24-26) ได้อธิบายเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ว่า เป็นกระบวนการ ดำเนินงานรวมพลังของประชาชนโดยยึดหลักการว่าสมาชิกในชุมชนนั้นจะต้องร่วมมือกันวางแผน และการปฏิบัติงานเพื่อสนองความต้องการหรือแก้ปัญหาของประชาชนในชุมชน และนอกจากนี้ ยังได้เสนอแนวคิดถึงลักษณะของการมีส่วนร่วมของประชาชนที่แท้จริงว่าเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชน เข้ามามีส่วนร่วมในโครงการตั้งแต่เริ่มจนจบโครงการ โดยเริ่มตั้งแต่ศึกษา ค้นคว้าปัญหา ความต้องการ และร่วมคิดหาวิธีการแก้ปัญหาหรือสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ร่วมวางแผนงานหรือโครงการ ร่วมตัดสินใจ และใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อชุมชน และที่สุดต้องร่วมปฏิบัติตามแผนหรือ โครงการที่วางไว้ ตลอดจนร่วมควบคุม ติดตาม และประเมินผล นอกจากนี้ ม.ร.ว. อकिन ระบุพิพัฒน์ (2531, หน้า 49) ยังให้ข้อคิดเห็นว่าการเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาชนบทของประชาชนนั้น ประชาชนควร ได้ร่วมคิดค้นหาปัญหา จัดลำดับของปัญหา และสาเหตุแห่งปัญหา เพื่อหาแนวทางแก้ไขและดำเนิน กิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหานั้น ๆ ตลอดจนร่วมประเมินผลการพัฒนาด้วยและยังสอดคล้องกับข้อคิดเห็นของ ไพรัตน์ เตชะรินทร์ (2526, อ้างใน พิमानา บุรณินทุ, 2536, หน้า 26) ว่าการดำเนินงานกับชาวบ้าน ต้องใช้หลักการให้ชาวบ้านพึ่งพาตนเองและเข้ามามีส่วนร่วม โดยเน้นการมีส่วนร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมทำ และร่วมทำนุบำรุงมากกว่าการร่วมในรูปแบบอื่น และกรมการศึกษานอกโรงเรียน (2534, หน้า 86) ให้แนวคิดในลักษณะของการปฏิบัติว่า การเปิดโอกาสให้ชุมชนได้มีความเข้าใจ รับรู้ และมีส่วนร่วม จะทำให้ชุมชนตระหนักว่าตนเองเป็นเจ้าของและถือว่าเป็นบทบาทอันสำคัญยิ่งชุมชนก็จะให้ความร่วมมือ ต่าง ๆ ด้วยดี ดังนั้นหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนจึงต้องให้ความศรัทธาอย่างจริงจังต่อชุมชนเพื่อให้ ชุมชน ได้พัฒนาตนเองและพึ่งพาตนเองได้

จากแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนที่ได้กล่าวมาแต่ต้น มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (2532, หน้า 350-352) ได้สรุปการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ว่า หมายถึงการที่ประชาชนได้เข้ามามี ส่วนร่วมหรือเข้ามาเกี่ยวข้องกับกระบวนงานการพัฒนาในขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งหรือทุกขั้นตอนแล้ว แต่กรณี แต่หากจะให้การพัฒนาประสบผลสำเร็จอย่างแท้จริงแล้ว ประชาชนต้องเข้ามามีส่วนร่วมทุก

ขั้นตอนของการดำเนินงาน ซึ่งวิธีการเข้ามามีส่วนร่วมอาจกระทำโดยการอาสาสมัครใช้แรงงานของตนเองด้วยความสมัครใจ หรืออาจเข้ามาโดยวิธีการให้คำปรึกษา แนะนำ จะเป็นลักษณะคนเดียวหรือเป็นกลุ่มก็ได้ โดยมีขอบเขตของการเข้ามามีส่วนร่วมไว้ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาของแต่ละท้องถิ่น เพื่อให้ประชาชนตระหนักและมองเห็นความสำคัญของการดำเนินงานร่วมกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ
2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนการดำเนินงาน เพื่อให้ประชาชนรู้จักคิดและสามารถนำเอาข้อมูลและปัจจัยต่าง ๆ ในท้องถิ่นมาใช้ประกอบการวางแผนและตัดสินใจดำเนินการอย่างมีเหตุผล
3. การมีส่วนร่วมในการลงทุนและดำเนินงาน เช่น แรงงานหรือกำลังทรัพย์ตามความสามารถ ทั้งนี้เพราะเพื่อต้องการให้ประชาชนสามารถคิดค้นทุนและเรียนรู้การจัดการกิจกรรมดำเนินงานได้ด้วยตัวเอง
4. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล เพื่อให้ประชาชนได้รับทราบด้วยตัวเองว่ากิจกรรมใดที่ได้ดำเนินการไปแล้วนั้นได้รับผลดีหรือเป็นประโยชน์หรือไม่ มากน้อยเพียงใด และจะเป็นข้อมูลที่สามารรถนำไปใช้ในการวางแผนการดำเนินงานในครั้งต่อไป

ประโยชน์ของการมีส่วนร่วมในการพัฒนาของประชาชน จากการที่ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมการพัฒนาดัง ๆ นั้นก่อให้เกิดประโยชน์ดังนี้ (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2532, หน้า 357)

1. ประชาชนรู้จักการช่วยเหลือตนเองมากขึ้น การได้รับรู้และเข้าใจถึงวัตถุประสงค์ของการพัฒนาอย่างแท้จริง จะทำให้ประชาชนเห็นประโยชน์ในสิ่งทีตนเองจะได้รับและเกิดความศรัทธาเชื่อมั่นในความสามารถของตนเองมากขึ้น ซึ่งปัจจุบันนี้ประชาชนได้มีการรวมตัวจัดตั้งกลุ่มต่าง ๆ เพื่อร่วมมือกันดำเนินกิจกรรมการพัฒนาในท้องถิ่นของตนเองอย่างมากมาย
2. ทำให้ประชาชนสามารถรู้และเข้าใจปัญหาของตนเองด้วยตนเอง การได้เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดโครงการเพื่อการพัฒนาของประชาชนในทุก ๆ ขั้นตอน จะทำให้ประชาชนได้รับโอกาสในการคิดค้นปัญหาและความต้องการของตนเอง แล้วนำมาวิเคราะห์จัดลำดับความสำคัญเพื่อดำเนินการแก้ไข ดังนั้นประชาชนจะสามารถรู้ เข้าใจ และบอกถึงปัญหาที่ท้องถิ่นของตนเองกำลังประสบอยู่ได้อย่างถูกต้อง
3. ทำให้ประชาชนสามารถกำหนดความต้องการของท้องถิ่นได้อย่างถูกต้องและสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง การได้คิดค้นและวิเคราะห์ถึงปัญหาของท้องถิ่นอย่างถ่องแท้ จะทำให้สามารถกำหนดกิจกรรมหรือโครงการพัฒนาได้อย่างถูกต้อง และตอบสนองความต้องการของท้องถิ่นได้อย่างแท้จริง

การพัฒนาท้องถิ่น โดยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมเป็นยุทธศาสตร์อันหนึ่งของการพัฒนาตามแนวคิดใหม่ ซึ่งแต่เดิมจะเป็นภาระของหน่วยงานราชการแต่ฝ่ายเดียวเท่านั้น ประชาชนมีโอกาสเข้ามามีบทบาทหรือแสดงความคิดเห็นในสิ่งที่เป็นปัญหาและสิ่งที่ยุทธศาสตร์ต้องการน้อยมาก โดยเฉพาะในเรื่องการจัดการศึกษา การมีส่วนร่วมของประชาชนในที่นี้มีได้หมายเพียงแต่การให้การสนับสนุนหรือให้ความช่วยเหลือเท่านั้น หากแต่ประชาชนจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในทุก ๆ ขั้นตอนของกระบวนการพัฒนา ทั้งนี้เพื่อเป็นหลักประกันว่าสิ่งที่เขาต้องการจะเป็นประโยชน์อันแท้จริงแก่ตัวเขา ขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชนควรประกอบไปด้วย 4 ขั้นตอนดังนี้

1. ร่วมศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชนในหมู่บ้านของเขาเอง
2. ร่วมวางแผนและจัดแผนการดำเนินงาน
3. ร่วมปฏิบัติงานตามแผนและโครงการ
4. ร่วมประเมินผล

การจัดการศึกษาอาชีพในท้องถิ่นตามรูปแบบการดำเนินงานของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่เกิดจากความร่วมมือของประชาชนและองค์กรหลายฝ่าย จำเป็นอย่างยิ่งจะต้องมีกระบวนการจัดการแบบมีส่วนร่วมอย่างเป็นระบบ ประชาชนและทุกองค์กรตั้งแต่ระดับหมู่บ้าน ระดับตำบล และระดับอำเภอ ต้องให้การสนับสนุนซึ่งกันและกัน ให้ความสนใจ มีความรับผิดชอบ ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการ และร่วมประเมินผล โดยการดำเนินงานจะต้องมีการประสานกันทุกขั้นตอน มีการกำหนดบทบาทและหน้าที่ ความรับผิดชอบอย่างชัดเจน การจัดการกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชนจึงจะตอบสนองความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง รวมถึงส่งผลให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและองค์กรมีศักยภาพสูงขึ้น

จากการศึกษาทฤษฎี และหลักการดำเนินการเกี่ยวกับการจัดการศึกษาอาชีพ สามารถสรุปเป็นแผนภูมิการดำเนินงานการจัดการศึกษาอาชีพในศูนย์การเรียนรู้ชุมชนโดยผ่านองค์กรท้องถิ่นได้ดังนี้

แผนภูมิกระบวนการดำเนินงานการจัดการศึกษาอาชีพ
 ในศูนย์การเรียนรู้ชุมชนโดยผ่านองค์กรท้องถิ่น
 ตำบลน้ำโจ้ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

